

Maďarské Dějiny české literatury

Maďarské literárněvědné bohemistky na Univerzitě Lóránda Eötvöse v Budapešti **Ludmilla B. Hankó** a **Veronika Heé** vytvořily na závěr své univerzitní dráhy cenný přehled dějin české literatury v maďarštině, který svým rozsahem a kvalitou stěží najde odpovídající dílo v dalších zemích mimo Českou republiku. Kniha *A cseh irodalom története a kezdetektől napjainkig* (Dějiny české literatury od počátků do našich dnů), Budapest 2003, 968 stran, je ojedinělou prací svého druhu. První část knihy *A cseh irodalom története kezdetektől a 19. század végéig* (Dějiny české literatury od počátků do konce 19. století), s. 9–563, napsala Veronika Heé a položila důraz na přehledné zpracování tématu i náležitě zapojení české literatury do dobových literárních směrů a tendencí. Druhá část *A huszadik századi cseh irodalom története a kilencvenes évekig* (Dějiny české literatury dvacátého století do devadesátých let), s. 565–889, je dílem Ludmilly B. Hankó. Ta klade rovněž důraz na osvětlení stěžejních jevů české literatury v evropském kontextu a podchytení jednotlivých literárních směrů a ideových tendencí. Po stránce výstavby textu se však od své kolegyně liší zejména zvláštním důrazem na prezentaci obsahů jednotlivých děl, což místy působí poněkud středoškolsky, avšak splňuje to účel seznámit čtenáře podrobněji i s díly dosud nepřeloženými do maďarštiny. Knihu uzavírají na s. 891–968 společně zpracované doplňkové texty (přehled odborné literatury, jmenný i věcný rejstřík) a dílo předchází stručný úvod o koncepci a celkovém zaměření práce na s. 5–8.

V části zpracované Veronikou Heé je zachována přiměřená proporce mezi starší a novější literaturou. Česká literatura je přiblížena hojnými ukázkami v českém originále i v maďarských překladech, které kromě již existujících překladů obohatil jen pro toto dílo svými překlady i literární historik a překladatel István Vörös. Ve starší (ale i v novější) literatuře se autorka snaží symetricky rozdělovat pozornost mezi jednotlivé druhy literární tvorby. Za ústřední postavu nejstarších literárních dějin 10.–12. století pokládá právem kronikáře Kosmase a stručně seznamuje čtenáře i se staroslověnskou literaturou naší proveniencce. U svatého Vojtěcha upozorňuje na *Versus de passione sancti Adalberti* (poslední čtvrtina 11. století), pomíjí však základní dobové životopisy Vojtěchovy Canapariovu legendu z roku 999 a legendu Bruna z Querfurtu z roku 1004, které sice vznikly na cizím území, ale pro poznání Vojtěchova života a díla mají stěžejní význam. Ostatně řada legendistických zpracování o svatém Vojtěchovi vznikla v polském prostředí, a autorka měla připomenout alespoň domácí uherickou legendu o svatém Štěpánovi (*Legenda maior sancti Stephani regis* z let 1077–1083), která zachytila sen Štěpánova otce knížete Gejzy o příchodu svatého Vojtěcha do Uher a jeho christianizačním posláním. Postrádám také zmínku o nejstarší sekvenci o sv. Vojtěchovi *Annua recolamus sancti Adalberti gaudia*, zapsanou nedlouho po jeho smrti a uchovanou v pozdějším kolektáři olomouckém, který byl pořízen z podnětu olomouckého biskupa Jindřicha Zdírka před rokem 1141.

Ve středověké české literatuře zachytila ovšem Heé pozorně téměř všechna významná díla, ať už latinská či česká. Zachycuje důsledně především díla české proveniencce a nikoliv díla cizí, vztahující se k českému území, např. *Chronica Bohemorum* Jindřicha Heimburského z počátku 14. století. Poněkud nepřesně se Heé zmiňuje o Kunhutině modlitbě. Míjí zřejmě Kunhutinu píseň z *Pasionálu abatyše Kunhuty* z počátku 14. století, kterou vydal naposledy Jan Lehár, *Česká středověká lyrika*, Praha 1990, 127 n. Zdá se, že některé nedostatky při líčení starší české literatury jsou zaviněny autorčinou neznalostí některých novějších českých prací, z nichž bych kromě Lehárovy publikace uvedl edici Rostislava Nového, Jiřího Slámy a Jany Zachové, *Slavníkovci ve středověkém písemnictví*, Praha 1987, a monografii Jany Nechutové, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha 2000.

Za velmi zdařilý pokládám autorčin přehled české barokní poezie. Neobyčejně výstižně charakterizovala tvorbu Adama Míchny z Otadovic, Bedřicha Bridela, Felixe Kadlinského a dalších českých básníků s jejich metaforickou nadsázkou a bytostnou mystikou i vnitřní opravdovostí. Za sloup barokního dějepisectví pokládá Heé právem Bohuslava Balbína, stejným právem oceňuje však také vysoko dílo Tomáše Pešiny z Čechorodu. Uvádí málo známou skutečnost, že Pešina dal název i Da-limilově kronice. K přesnějšímu obrazu barokní literatury slouží i autorčiny výstižné přehledy barokní hudby a výtvarného umění. Za sporné považuji jen Myslivečkovu zařazení do barokní hudby. V barokním dramatu mohla snad Heé uvést kromě Kocmánka i v Uhrách oblíbeného Karla Kolčavu.

Za velmi dobře propracovaný lze označit autorčin přehled literatury českého národního obrození. Neopomenula zde ani v cizině málo známé puchmajerovce. Jungmanna a jeho okruh zařadila do

Doby preromantismu (1806–1830), právem pojednala v dějinách české literatury podrobněji o díle Pavla Josefa Šafaříka a Jana Kollára, kteří byli přes svůj slovenský původ bytostně spjati s českou literaturou. Velmi podrobně rozebrala dílo Karla Hynka Máchy a přiblížila je četnými ukázkami v češtině i v maďarských překladech. Tento úzus je typický pro celou knihu a umožňuje učinit si názor nejen na kvalitu českého originálu, ale i jeho maďarského překladu. Heé vysoce oceňuje také dílo Josefa Kajetána Tyla a Karla Havlíčka Borovského, ale připomíná v slušném rozsahu i Karla Sabinu a Josefa Václava Friče. U Václava Bolemlíra Nebeského snad mohla připomenout, že u nás první obsáhle upozornil na finskou *Kalevalu* a nejen na velké západní romantické klasiky, jak uvádí.

Pro Karla Jaromíra Erbena a Boženu Němcovou utvořila Heé zvláštní kapitolu *Klasici padesátých let*. Velice důkladný je její výklad folkloristické činnosti Erbenovy, jeho pohádek i zdrojů nesmrtelné *Kytice*. Božena Němcová je zřejmě autorčinou oblíbenkyní, dostala největší počet stran v celé knize. Partie o ní obsahuje nejen rozsáhlý rozbor *Babičky*, ale připomíná i zcela okrajová díla Boženy Němcové, např. její *Dopisy z Lázní Františkových* z roku 1846. S řadou ukázek připomíná autorka i její *Vzpomínky z cest po Uhrách* z roku 1854.

Také u Jana Nerudy mohla připomenout jeho *Peštské listy* i skutečnost, že byl jedním z prvních významných překladatelů básní největšího maďarského básníka Sándora Petőfiho do češtiny.

Zvláštní kapitolu věnuje Heé ruchovcům a lumírovcům, zejména básníkům Svatopluku Čechovi, Josefu Václavu Sládkovi, Jaroslavu Vrchlickému a Juliu Zeyerovi. Za připomínku Pařížské komuny pokládá Čechovu alegorii *Evropa* (1878), Čechova báseň *Ve stínu lípy* jí připomíná Mickiewiczova *Pana Tadeáše*. Blízké jsou autorce i verše Josefa Václava Sládky svou niternou upřímností i plebejským vlastenečtstvím. U Vrchlického oceňuje jeho intimní lyriku, ale také historicko-filozofickou poezii, která jej přiblížila i pochopení světově proslulého dramatu Imre Madáche *Tragédie člověka*, jež přeložil s pomocí Františka Brábka i do češtiny. Jako autora stojícího mimo hlavní proud oceňuje Heé Julia Zeyera, v němž obdivuje postromantika velké duševní síly se zálibou ve středověku, ale i významného katolického básníka.

Z prózy lumírovců vyzvedá Heé historickou a venkovskou prózu s protagonisty Aloisem Jiráskem a Karlem Václavem Raisem. I když přejímá mnohé výtky posledních let vůči Jiráskovi, je si vědomá jeho národně buditelské role při poznání české historie a oceňuje i jeho blízkost Masarykovu realismu. Za umělecký vrchol Jiráskova díla pokládá román *Temno*. U Raise umělecké vrcholy spatřuje v *Kalibové zločinu* a v románu *Západ*, které klade výše než populární *Zapadlé vlastence* a *Pantátu Bezouška*.

K výkladu o české literatuře devadesátých let 19. století Heé opět přifazuje přehled české hudby a výtvarného umění. V popředí jejího zájmu stojí největší český literární kritik František Xaver Šalda. Vedle Šaldy vyzvedá i Františka Václava Krejčího s jeho sociální vizí a v poezii soustřeďuje svou pozornost především na symbolisty a dekadenty (Antonín Sova, Otokar Březina, Karel Hlaváček, Jiří Karásek ze Lvovic) a řadí k nim dokonce i Viktora Dyka. Zejména Sovu a Březinu pokládá za opravdu velké básníky. Chápe jejich křesťansko-náboženskou vazbu a je nadšena Sovovým *Údolím nového království* i *Dobrodružstvím odvahy* a nalézá v nich i revoluční prvky, blízké Bezručovi a Neumannovi. Za vlastní niternou Sovovu parketu pokládá však jeho *Lyriku lásky a života*. U Březiny zdůrazňuje jeho počáteční sepětí s dekadencí, jež překonal kosmickou radostí a mystickým bratrstvím všech živých tvorů a vypracoval se v největšího českého symbolistu světové úrovně. Za neoklasistu a velkého národního básníka považuje Viktora Dyka; jeho báseň *Země mluví* přirovnává k Máchovu *Máji*. Z prózy tohoto období hodnotí nejvýše Karla Matěje Čapka Choda, který dle autorky získal nezaslouženou nálepku „naturalisty“, ačkoli vynikal především psychologickou kresbou charakterů a literární hodnotou svého díla by prý vzbudil pozornost i v rámci světové literatury.

Poněkud méně místa než měla Veronika Heé pro vylíčení české literatury 19. století má Ludmilla B. Hankó pro století dvacáté. To se projevuje tím, že i těm nejvýznamnějším autorům může věnovat Hankó pouze třetinu až čtvrtinu místa, jež měla Heé pro české klasiky 19. století. Vzniká tu jistý hodnotový nepoměr, když např. Jaroslav Seifert či František Halas mají mnohem méně místa než dnes již přece jen značně antikvovaný Svatopluk Čech. Mimochoodem básník přibližně stejného významu Adolf Heyduk je Heé řazen jenom mezi „menší básníky“.

Hankó se snaží o systematický chronologicky návazný přehled české literatury dvacátého století. Proto i její kapitoly nesou názvy *Počátek století* (1900–1918), *Literatura dvacátých a třicátých let* (1918–1938), *Literatura čtyřicátých let* (1939–1948), *Česká literatura padesát-*

ých let (1948–1959), Česká literatura šedesátých let (1960–1969), Česká literatura sedmdesátých a osmdesátých let s krátkým výhledem na léta devadesátá. Takto striktně chronologicky v krátkých časových úsecích zpracovaný výklad vede k obtížím při zařazování autorů do jednotlivých období. Nedaří se je vtěsnat do jednoho či dvou desetiletí, i když se jedná pouze o vrcholné či charakteristické období jejich tvorby. Sporné je např. zařazení Jiřiny Haukové či Oldřicha Mikuláška do literatury čtyřicátých let, stejně tak Vladimíra Holana, Františka Hrubína či Františka Křeliny do literatury dvacátých a třicátých let atd. Vhodnější by bylo řazení podle uměleckých směrů či ideové orientace než tak úzce vymezené hledisko chronologické. Uvnitř chronologicky pojatých kapitol se ovšem autorka pokouší o jiné řazení. Do skupiny bohémsko-anarchistických básníků řadí Stanislava Kostku Neumanna, Fráňu Šrámka, Františka Gellnera a Karla Tomana, i když mnozí z nich se těmto svým bohémsko-anarchistickým počátkům značně vzdělili. Do skupiny literátů z počátku 20. století řadí Hanko Marii Majerovou, jejíž hlavní literární plodnost spadá spíše do 30. let 20. století. A tak z dlouhověkových spisovatelů sem nesporně patří jen Petr Bezruč, autor *Slezských písní* z roku 1909, jehož pozdější práce mají ráz spíše labutích písní jeho literární tvorby.

Nejobsáhlejší kapitolu oddílu Ludmily B. Hanko tvoří 20. a 30. léta 20. století. Autorka tu zkoumá tvorbu českých expresionistů (Richard Weiner, Ladislav Klíma, Bohuslav Reynek), realistů (Jaroslav Hašek, Marie Pujmanová, Jiří Weil, Ivan Olbracht), básníků avantgardistů (Josef Hora, Jiří Wolker), poetistů (Vítězslav Nezval, Jaroslav Seifert, Konstantin Biebl, František Halas, Vilém Závada, Vladimír Holan, František Hrubín), prozaiků avantgardistů (Vladislav Vančura, Karel Konrád), skupiny Lidových novin (František Langer, Eduard Bass, Karel Poláček, Karel a Josef Čapek), zástupců psychologické prózy (Jaroslav Havlíček, Egon Hostovský), katolických autorů a ruralistů (Jan Čarek, Václav Renč, Josef Knap, František Křelina, Václav Prokůpek, Jan Čep, Jaroslav Durych, Karel Schulz, Jakub Deml, Jan Zahradníček). Opět je zde diskutabilní, zda všichni uvedení autoři patří do skupiny poetistů, se zařazením ostatních možno vyslovit souhlas. Autorka se ovšem stručněji zmiňuje také o dalších autorech, patřících např. do tzv. legionářské literatury (Rudolf Medek, Josef Kopta, Jaroslav Kratochvíl aj.) i o českých literárních vědeckých shromážděných kolem Pražského lingvistického kroužku apod.

Při tvorbě této rozsáhlé kapitoly se autorka snažila podat vyvážený výklad o modernistických, avantgardních tendencích české literatury i o dříve opomíjených spisovatelích katolických či za socialismu rovněž upozadovaných českých expresionistech či reprezentantech psychologické prózy. A tak kromě katolických spisovatelů se tu dostalo náležitěho ocenění i dílu Egona Hostovského, Ladislava Klímy, Bohuslava Reynka a dalších. Jen málokdy uniklo autorce některé významnější dílo, např. *Popelka nazaretská* Václava Renče (1969), *Čas kopřiv* Josefa Knapa (1970) aj.

V kapitole *Literatura čtyřicátých let (1939–1948)* projevila autorka jasný smysl pro realitu, když snad pro úsporu místa z některých plodných spisovatelů uvedla opravdu jen jejich nejvýznamnější díla, např. u Františka Kožíka *Největší z pierotů* (1939) a u Františka Kubky *Karlštejnské vigilie* (1944). Chybí mi tu ovšem v době druhé světové války neobyčejně oblíbený román Vladimíra Dmáka (vlastně Jana Václava Rosůlka) *Manžel slavné ženy* o Josefu Němcovi, manželu Boženy Němcové. Naopak poezii Ludvíka Kundery bylo možno pominout; nedosahovala úrovně jeho dramatických pokusů či uměleckých překladů.

Souhlasit možno i s autorčinou charakteristikou padesátých let, kdy řada českých spisovatelů emigrovala (Jan Čep, Ivan Blatný, Egon Hostovský aj.) či byla ve vězení (Jan Zahradníček, František Křelina, Josef Knap, Václav Renč aj.). Dobrých autorů, kteří mohli psát, bylo pomálu. Ve výčtu režimních autorů tu chybí Pavel Kohout, prototyp komunistické euforie padesátých let, naopak jsou tu zachyceni autoři, kteří se této době navzdory pokoušeli o vážnou literaturu. Patří k nim např. Edvard Valenta, jehož román *Jdi za zeleným světlem* (1956) byl čestnou výjimkou z mizerie padesátých let. Z režimního novináře se vypracoval v dobrého básníka Jan Skácel, jehož básnická tvorba se plně rozvinula až v šedesátých letech.

Zvláštní důraz položila Hanko na českou literaturu šedesátých let (1960–1969), k jejímž vrcholům řadí právě tvorbu Bohumila Hrabala, nejoblíbenějšího moderního českého spisovatele v Maďarsku. Méně možno souhlasit se zřetelným přeceněním děl Milana Kundery a Josefa Škvoreckého. Škvoreckého román o číhoštském „zázraku“ *Mirákl* je spíše protináboženským pamfletem než odsouzením podvodu Státní bezpečnosti. Je s podivem, že místo vyhrazené Milanu Kundery a Josefu Škvoreckému mnohonásobně převyšuje to, jež dostali nesporní velikáni české

prózy 20. století Vladislav Vančura a Jaroslav Durych. Z nich je autorce bližší zřejmě Vančura, jemuž věnovala řadu studií v maďarských časopisech, ať už šlo o *Rozmarné léto* či *Markétu Lazarovou*. Je to právě chronologický princip autorčin, který zkrusluje toto období, neboť zde autorka nepojednává o návratu uvězněných katolických spisovatelů do české literatury v šedesátých letech, ani o tom, že se do českých nakladatelství vrátily i knihy Jaroslava Durycha a Jana Čepa. Přední místo v literatuře šedesátých let měli i Jaroslav Seifert, František Hrubín, Vladimír Holan a další autoři, pojednaní na jiném místě.

Kapitola *Česká literatura sedmdesátých a osmdesátých let* se značně liší od normalizačních přehledů soudobé české literatury. Plným právem u Hankó chybějí konjunkturální literární koryfeje normalizační éry Ivan Skála, Bohumil Říha, Alexej Pludek a další. Autorka do ní zařazuje mnohé autory ze samizdatu či emigrace a u písčících normalizačních autorů rozhoduje u ní jen hledisko kvality. A tak českou poezii tu reprezentují proskribovaní básníci samizdatu Zdeněk Rotekl a Pavel Rezníček, emigranti Daniel Stroč a Jiřina Fuchsová spolu s normalizačními básníky Karlem Sýsem a Jiřím Žáčkem. Ze samizdatových autorů tu ovšem chybí představitel avantgardní křesťanské poezie Jiř Kuběna, zmíněný jenom okrajově v literatuře šedesátých let jako kmenový autor *Tváře*. Undergroundové hnutí tu zastupují Egon Bondy, Ivan Martin Jirous a Jáchym Topol. Bohatší je zastoupení prózy, kde z normalizační éry zůstali jen zemřelý Ota Pavel, opoziční Jiř Šotola, literární oponent jiráskovské teorie o pobělohorském období jako době temna, autor psychologického románu *Život střídá smrt* Petr Prouza a Miroslav Horníček. Z disentu to pak byli Ludvík Vaculík, Ivan Klíma, Alexandr Kliment, z emigrace Viktor Fischl, Jiř Gruša, Pavel Kohout, Sylvie Richterová a další. Dobrá znalost samizdatové i emigrantské literatury je velkou předností této kapitoly Ludmilly B. Hankó. Škoda, že autorka svou část uzavřela jen velmi stručným pohledem na českou literaturu devadesátých let 20. století, kde se krátce zmiňuje o Jiřím Kratochvilovi, Vladimíru Macurovi, Petru Šabachovi, Michalu Vieweghovi aj.

Maďarský přehled české literatury z péra Veroniky Heé a Ludmilly B. Hankó je nejpodrobnějším dílem toho druhu v maďarské odborné literatuře, ale svou kvalitou i rozsahem se může čestně měřit s mnoha dalšími zahraničními dějinami české literatury. Vzdor některým nedostatkům metodologické i věcné povahy jde o dílo vzácné, obsahuje desetiletí práce skromných maďarských autorů, vyučujících bohemistiku na budapeštské univerzitě. Pro situaci v našich zeměpisných šířkách je příznačné, že jejich knihu nevydalo žádné renomované nakladatelství, ale Maďarská esperantistická společnost. Buď jí za to vzdána chvála a dík!

Richard Pražák

Závažný přínos maďarské bohemistiky

Kniha maďarského literárního historika Tamáse Berkese *A cseh eszmetörténet antinómiái* (Balassi Kiadó, Budapest 2003, 349 stran) je v první části přehledem českých duchovních dějin (eszmetörténet) 19. a 20. století, v druhé části rozbořem českého národního obrození a v třetí části pokusem o typologii přechodu 19. a 20. století v česko-maďarském kontextu na příkladu Masaryka, Jásziho a Březiny. Kniha je doplněna bohatým poznámkovým aparátem, obsáhlým seznamem literatury a jmenným rejstříkem.

První část, nazvaná *Hosszmeteszetek*, se dělí do čtyř kapitol, z nichž první *Ködképek a cseh láthatáron* se zabývá nejnovějšími českými duchovními dějinami (eszmetörténet) po vzniku samostatného Československa v roce 1918. Berkes tu rozebírá názory T. G. Masaryka a jeho hlavního kritika Josefa Pekaře na českou otázku a zřetelně zde preferuje evropsky orientované a historicky lépe podložené stanovisko Pekařovo před jednostranným výkladem Masarykovým, který v českém vývoji nacházel bezprostřední spojitost mezi středověkým husitismem a českým národním obrozením a český vývoj vykládal pouze na základě protestantských tradic. Zabývá se i rozbořem českého charakteru v díle Jana Patočky a Václava Černého a pozornost věnuje i českému katolicismu. Plným právem Berkes v české katolické literatuře vysoce oceňuje dílo Jana Zahradníčka, neprávem však několika odsuzujícími řádky negativně hodnotí dílo největšího českého romanopisce 20. století Jaroslava Durycha. V pamětech Václava Černého zmiňuje i jeho odsudek lidských slabostí známého literárního vědce a estetika Jana Mukařovského, který byl rektorem Karlovy univerzity v neblahých letech 1948–1953 a pod jehož vedením museli tuto